

TIDNINGEN SLÄKTDATA

Medlemsblad för Föreningen SLÄKTDATA

Nr 1 2001

Äshults by, Derras ladugård

Foto: PLm

**Vårmötet
Indelningsverket
Äskhults gamla by
Kyrkobokföringshistorik
Ännu en kulturpristagare
Släktskapet eller Släktskapen
Krigsfångarna på Visingsö - del 3**

Släktskapet eller släktskapen

Släktskapet eller släktskapen - hur man nu väljer att uttrycka det - kan ses ur olika perspektiv, beroende på de skäl som man har för att finna sambanden. Redan som ungtingsnotarie i mitten av 60-talet lärde jag mig att relationen mamma - pappa - barn inte alltid stod för den trygga och homogena kärnfamilj som jag dittills närmast hade tagit för en självklarhet. Mål som i domstolarna på den tiden ofta passerade revy gällde fastställande av faderskap eller avsaknaden av äktenskaplig börd. Båda dessa måltyp fick mig och säkert många andra att reflektera över släktskapets dubbla sidor; dess genetiska och legala dimensioner. Dessa går ingalunda hand i hand, de tycks aldrig någonsin ha gjort det och kommer definitivt aldrig heller - såsom samhället har utvecklats - att göra det.

Släktsambanden söks väl oftast - åtminstone datamässigt - bakåt i tiden, och företrädesvis uppfattas nog släktskapet som förbindelserna i rätt upp- och nedstigande led, med den ena generationen efter den andra sammanlänkade i en lång kedja. Normalt råder det inget tvivel om vem som är ens rätte anfader eller ättling. Men kanske har man ändå inte gjort helt klart för sig den osäkerhet beträffande faderskapet som bara för några få generationer sedan kunde råda exempelvis vid födslar utom äktenskapet. Någon tillförlitlig metod fanns då inte för att spåra fadern eller bringa klarhet i tveksamma fall. I dag lägger samhället stor möda vid att finna rätt på den som har avlat barnet, och vid någons utpekande kan en genetisk undersökning ge ovedersägliga bevis för om misstankarna varit välgrundade. Om fadern förblir okänd utsläcks självfallet möjligheten att vidare utforska barnets anor på svärdssidan.

Förr var det också vanligt att stormän av skilda slag höll sig med frillor; i denna sin rumlande livsföring bidrog de sannolikt till att inte oväsentligt höja landets nativitet. Trots bristen på familjerättslig status eller annan legitimitet skall den på så vis frambragta avkomman

naturligtvis rent genetiskt räknas som släkt till stormannen i fråga. Nåja, helt utlämnade var väl kanske inte alla frillobarn; Erik XIV lär ha fått upp ögonen för Karin Månsdotter när hon som kammarjungfru just passade ett av hans illegitima. Och Fredrik I:s öppet erkända mätress, den unga Hedvig Taube, födde kungen ett par söner vilka i likhet med henne själv tilldelades grevlig värdighet.

För övrigt har det under tidernas lopp inte bara varit faderskapet som efterfrågats. Fordomdags hände det inte så sällan att önskade barn sattes ut i skogen, men påföljd att inte heller modern kunde identifieras. På tidigt 70-tal var jag med om att i rätten handlägga ett sådant ärende och bara för kort tid sedan tilldrog sig ett nytt fall berättigad uppmärksamhet i medierna.

Om det därför förhåller sig så att den släktskapande legitimiteten i många fall lyser med sin frånvaro, så kan å andra sidan konstateras att familjebildningen inte alltid garanterar det påbrå som sammanhanget låter förmoda. Barn som avlas eller föds i äktenskapet antas vara mannens och hustruns gemensamma, så vida inte motsatsen kan styrkas. Det är här inte uteslutet att de gifta emellanåt lever lyckligt ovetande om familjens egentliga struktur men det kan likaså tänkas att ett och annat snedsprång från hustruns sida förblir en väl förborgad hemlighet, inom hemmets hank och stör. På så sätt legaliseras barnets släktskap med familjefadern utan varje genetisk bindning eller rättshandling (adoption). Ett omdiskuterat fall ur den svenska historien utgör faderskapet till Gustav IV Adolf. Den officiella fadern, tjugårskungen Gustav III, lär ha varit oförmögen att alstra efterkommande varför hans hovstallmästare Adolph Fredrik Munck antas ha hjälpt honom med den saken. Efter ett förmodat väl-förrättat värv blev Munck snabbt adlad och han befordrades desslikes till såväl landshövding som serafimerriddare.

Alltså, söker man sina hereditära rötter så kan det - fränsett de felkällor som kyrkoböcker och annan

dokumentation kan rymma - vara klokast att gardera med kryss.

I tre mera renodlade avseenden saknar släktskapet blodsband, nämligen i förhållandet make/maka, svågerlaget och i adoptionsfallen. Adoptionsinstitutet fördes in i svensk rättsordning så sent som 1917 men har sina rötter i antika föreställningar. Så adopterade Caesar året före sin död Gajus Octavius, vilken därefter med laga arvsanspråk under lång tid kunde sitta på den romerska tronen som den allt skattskrivande och därmed vida beryktade kejsar Augustus.

Det är ingen som bestrider makens eller adoptivbarnets omedelbara släktskap. Däremot har inte syskons makar eller ingiftas syskon i alla tider eller sammanhang räknats som släkt, åtminstone inte om man får tro den högtidliga ed som varje domare har att avlägga innan han första gången skrider till verket. Högt och dyrt lovar den blivande rättsskiparen att aldrig lag vränga eller orätt främja för släktskap, svågerlag eller annat sådant som skulle kunna påverka tilltron till hans opartiskhet. Och samma släktrelaterade förbud gäller de domare som samtidigt skall sitta i rätten.

Släktskapsbegreppet kan tolkas vitt eller inskränkt. I dagligt tal tycks till släkten räknas också de ingiftas syskon med i sin tur ingifta och barn liksom de ingiftas föräldrar och deras syskon med barn; för den ingifte utgör ju dessa förhållanden naturliga led, på kusinbasis. Men går man längre ut i de ingiftas relationer fjärrar man sig nog från det som allmänt sett faller in under släktskapsbegreppet. Snarare laborerar man då med samband som bör hänföras till släkt i släkten. Till syvende och sist får det ankomma på envar själv att avgöra var gränserna går för släktskapet.

I ett kommande nummer av denna tidning finns det skäl att något ytterligare uppehålla sig vid släktskapstanken och de släktskapsmässiga konsekvenser som familjebildningen av i dag kan leda till.

Lev väl !

SLÄKTDATA

Är en ideell förening för släkt- och datorintresserade. Föreningen bildades 1989.

Föreningen verkar för att sprida information om såväl släktforskning som datorteknik för densamma. Föreningen verkar också för att framställa dataregister över födda, vigda, döda till låg kostnad.

Föreningen upptar medlemmar från hela Sverige och övriga nordiska länder.

Styrelsemedlemmarna finns upptagna på denna sida.

Medlemsavgiften är 125 kr per år och inkluderar *Tidningen SLÄKTDATA*.

Prenumerationsavgiften för *Tidningen SLÄKTDATA* är 125 kr per år.

Medlemsavgiften/prenumerationsavgiften betalas till föreningens
postgiro 410 40 40 – 3

Föreningens adress är:

SLÄKTDATA
c/o Gösta Dryselius
Nedergårdsgatan 18
416 54 GÖTEBORG
gostad@algonet.se

Internet

Föreningens hemsida:

<http://www.slaktdata.org>

Tidningen SLÄKTDATA utkommer med fyra nummer per år. Bidrag i form av artiklar, notiser och tips är välkomna. Redaktionskommittén förbehåller sig rätten att redigera insänt material. Privata annonser och upplysningar tas in gratis i mån av plats.

Nästa manusstopp

1 maj 2001

Nästa medlemsmöte hålles

lördagen den 7 april kl 11.00

På IOGT-NTOs Nordengården,
Stockholmsgatan 16, Göteborg

ISSN 1102-7894

Styrelse för SLÄKTDATA 2000-2001

Ordförande Hans Hjortsjö
hans.hjortsjo@hgg.dom.se (arb.)

Vice ordförande Björn Bergdahl
bjorn@ibbab.se

Sekreterare Håkan Hansson
hakan@scansigma.se

Kassör, red. led. Gösta Dryselius
gostad@algonet.se

Suppleant och Tidningsmakare Charlotte Börjesson
charlotte.borjesson@telia.com

Suppleant Ove Tegnér
otr@hem.passagen.se

Redaktionsled. Lars Hellgren
lars.hellgren@mbox300.swipnet.se

Redaktionsled. Per Liljeström
per.lilje@swipnet.se

Åkraberg
430 22 Väröbacka
Telefon 0340 – 66 04 01
Tel. arb 031 – 701 12 60

Hällesås 6452
427 51 Billdal
Telefon 031 – 91 07 87
Fax 031 – 91 14 14

Uppegårdsvägen 1
426 69 Västra Frölunda
Telefon 031 – 29 75 71
Fax 031 – 29 75 71

Nedergårdsgatan 18
416 54 Göteborg
Telefon 031 – 84 34 08
Fax 031 – 84 34 08

Tenorgatan 8
421 38 Västra Frölunda
Telefon 031 – 47 80 93

Arturs Väg 51
444 60 Stora Höga
Telefon 0303 – 77 70 43

Sparvvägen 7
434 96 Kungsbacka
Telefon 0300 – 213 33
Fax 0300 – 213 33

Vänskapen 3 e
443 34 Lerum
Telefon 0302 – 131 91
Fax 0302 – 131 91

Ring innan Du faxar – faxen kan vara fränkopplad!

Innehåll

Släktskapet eller Släktskapen.....	2
Indelningsverket.....	4
Intervju med Mats-Olof Sander	5
Kyrkobokföringshistorik	6
Kulturpristagare Arvid Sandell	7
Krigsfångarna på Visingsö - del 3.....	8
Äskhults gamla by.....	12
Dagordningen vid Vårnötet.....	14
Medlemsmöten.....	14
Förbundsstämma i Borås.....	14
Nya register	15
Kalendarium.....	16

Indelningsverket

Några begrepp

Hämtat från Uddevalla-Bladet nr 1 / 2000.

AVDELNING	Två korpralskap. Chefen var furir, sergeant eller förare.
BÅTSMAN	Menig soldat vid örlogsflottan (skrevs även båtman).
BÅTSMANSKOMPANI	Motsvarade kompani vid armén.
BÅTSMANSTORP	Motsvarade soldattorp.
FURIREN	Ansvarade för provianten.
FÄLTVÄBEL	Höll reda på soldaternas närvaro och sjukdom m.m. Skrivkunnig. Benämns även kvartermästare.
FÄNRIK	Svarade för exercisen. Förde fanan i strid.
FÖRAREN	Lägsta officersgraden.
INDELNING	Härmed avsågs ursprungligen indelningen av skatter, jorderäntor eller arrenden. Den indelta armén bestod av: 18.000 + 7.000 fotsoldater, 8.000 + 3.000 ryttare och 6.000 + 600 båtsmän.
KOMPANIEXPEDITION	I kaptenbostället. Här fördes journal för regementsorder, förslagsbok, räkningar och rapporter, dagbok över händelser samt kompanijournal över från exp. utgånga order.
KORPRALSKAP	25 resp. 20 rotar.
KRAVPROFIL	Varierade under åren. Längd 168 cm, minskades till 163 cm. Samma sak med bröstomfång. Skägg vägde tungt under slutet av 1800-talet.
LIVMUNDERING	Den nyaste och finaste uniformen. Användes vid regementsmöten.
LÖJTNANT	Kompanichefens ställföreträdare.
MANSKAP	Gemensam benämning på soldater och korpraler.
REKRYTERING	Denna speglade i stort samhällsutvecklingen. Under 1700-talet: ont om folk, många krig, ofta farsoter, svårt att rekrytera gav låg kvalitet Under 1800-talet: motsatsen - lätt att rekrytera goda soldater.
ROTE	En eller flera gårdar (ett mantal stort).
ROTEKISTAN	Innehöll soldatens personliga utrustning utom vapen, vilket soldaten hade hemma. Kistan förvarades hos rotemästaren, senare av soldaten eller i kompaniets trossbod.
ROTEMÄSTARE	Den av rotens bönder som förde dessas talan.
RUSTMÄSTAREN	Ansvarade för vapen och vapenvård.
RÄNSEL	Innehöll bl a näsduk, skoborste, syväska, mässingkam, trippelstenar och skursticka. Härutöver bar soldaten kruthorn, flintpung och smörjhorn. Från början av 1800-talet bars ammunition o.d. i ett bandol med bärrem. Även kopparflaska och mattornister bars. I slutet av 1800-talet tillkom tältdel, stängdel och pinnar.

SLÄPMUNDERING	Sämre uniform som användes vid tjänst på roten och även vid högtidliga tillfällen som bröllop och begravningar. Från 1819 övertog kronan hälften, från 1858 hela kostnaden för utrustningen. Samtidigt centraliserades tillverkningen.
SOLDATLÖN	Utgjordes av legan, årslönen, soldattorpet, hemkallet och beklädnaden. Storleken på de olika delarna varierade från tid till annan i olika delar av landet.
STAMROTE	Största gården. Där låg soldattorpet oftast.
STRÖROTE	Övriga gårdar inom roten. De betalade stamroten planpenning enligt rotse- deln.
TREMÄNNINGSFÖRBAND	Redan år 1700 skulle tre rotar/rusthåll/båtsmanshåll tillsammans sätta upp ytterligare en man, ev. med häst.
TROSSBOD	På kompanisamlingsplatsen från 1770-talet. I undervåningen fanns kompani- trossvagnar och tyngre gods. På övre våningen lättare persedlar.
TROSSPOJKE	Förde klipparen/trosshästen. Vid kavalleriet svarade fyra rotar för trosshäst, trosspojke, tält m m.
UNIFORMSPRAKT	För att ge ett längre och kraftigare intryck utformades uniformerna under den gustavianska tiden med plymer, axelklaffar och revärer.
VAKANSAVGIFT	Avgift som roten fick betala vid soldatvakans.

¿

Intervju med Mats-Olof Sander

Ansvarig för vår hemsida på internet

Intervjuare Charlotte Börjesson

Varför har vi bytt Hemsida-/Web-adress?

Det finns flera anledningar; Göteborgs kommun som har tillhandahållit vår anslutning och plats för servern kan av säkerhetsskäl inte ha oss kvar. Någon gång under november och december 2000, måste detta bort. Jag missuppfattade tidplanen vilket gjorde att vi inte hade någon server online under cirka två veckor i november.

En annan anledning är att vi naturligtvis behöver framhäva föreningens namn genom att ha en webbadress som speglar detta tydligt. Styrelsen m fl bestämde sig för <http://www.slaktdata.org> efter långa diskussioner. Org för att den är avsedd för ideella organisationer, slaktdata för att svenska tecken inte fungerar tillfredsställande ännu.

Jag beställde vårt domännamn från en domänregistrator (000domains) med bra priser. Det kostade USD 40.50 för 3 år. Gratis domännamnservice (DNS) beställdes från ZoneEdit, men fortfarande hade vi ingen fysisk anslutning för servern.

Anders Svensson på Demografiska Databasen Södra Sverige (DDSS) erbjöd oss plats i sin server där vi just nu kör med begränsad funktionalitet.

Förbättrar detta hanteringen/administrationen av hemsidan?

Tyvärr inte alls just nu eftersom vi inte kör i vår egen fysiska server utan delar server med DDSS. Problemet är egentligen inte att vi delar server utan mera att deras

serversaknar funktioner som vi tidigare hade.

När vi får möjlighet så kommer vi att installera vår egen server igen och väcka liv i all funktionalitet. Det vi väntar på är alltså den fysiska anslutningen till Internet.

Märker medlemmarna och andra som besöker vår hemsida någon skillnad mot tidigare?

Ja tyvärr, idag kan vi bara presentera en liten del av vår hemsida.

Sidan är fortfarande under uppbyggnad, vad är det som återstår?

I tekniska termer så är det databasstöd som saknas. I viss utsträckning kanske det kan lösas hos DDSS, men det finns en hel del begränsningar. Den kanske största begränsningen är ju att få tiden att räcka till. Jag har mitt arbete att sköta också.

Det var c:a 450 hemsidor som hade en länk till vår hemsida. Hur fick du reda på vilka det var?

Genom att göra en sökning på AltaVista. Det finns alltså möjlighet att söka på vilka sajter som länkar till oss på den avancerade söksidan.

Hur fick det veta att vi bytt hemsida-/webadress?

Några i styrelsen åtog sig att maila till alla som har länkar till vår hemsida och andra intresserade för att meddela den nya adressen.

Kyrkobokföringshistorik

Bokanmälan av Per Liljeström.

Ännu en gång har (släkt)forskaren berikats med en nyttig skrift. Det är kyrkoherde Björn Fyrlund i Vessigebo och f.d. folkbokföringsassistent Nils Marelus i Uddevalla, som sammanställt historiken, som utges av Svenska Kyrkans Församlingsförbund.

Arbetsfördelning

Nils Marelus har tagit fram de historiska uppgifterna ur Svensk Författningssamling, SFS, som i Uddevalla Kyrkoarkiv finns bevarad ända sedan 1692. Nils har dessutom aktivt deltagit i expeditiönsarbetet sedan 1930-talet på olika håll i Bohuslän.

Björn Fyrlund har som pastor haft expeditiönsansvar sedan 1987. Han har svarat för redigering, uppställning, datorbehandling m.m.

Författarna har egentligen inte gjort någon renodlat kronologisk uppställning utan behandlat de olika verksamheterna, som haft med kyrkobokföring att göra. Dock finns fyra rubriker med olika reformer som beslutats: *1894 års reform*, *1915 års reform*, *1946 års reform* och *1967 års reform*. Och under varje rubrik redogörs för vad som hänt, även långt bak i tiden.

Skriften inleds med en redogörelse för sockenstämma, kyrkostämma, kyrkofullmäktige, skolväsendet, kyrkomusikerverksamheten och tillsättning av prästerliga tjänster.

Viktiga sökord är markerade med fetstil. Bra!

Lagar och förordningar

De första rikstäckande bestämmelserna om kyrkobokföring återfinns, som väl alla släktforskare vet, i Kyrkolagen av 1686. Här stadgas att *"präster ska skola hålla förhörslängder, i hvilka födde, vigde, och*

döde upptagas, samt in- och utflyttningsstiden där skall utsättas".

Genom åren har denna lag förändrats, avkortats eller utvidgats. Fram till 1991, då vi fick en helt ny folkbokföringsordning, gällde dock att pastorsämbetet, PÅ, i varje församling skulle föra de lagstadgade böckerna. Från 1991 är det Lokala Skattemyndigheten, LOK, som ansvarar för detta. På PÅ förs från samma tid uppgifter över dem som är medlemmar i Svenska Kyrkan.

Här hittar vi rubriker som: Okänd moder, 1781 års religionsfrihetslag, Fångvårdsanstalt, Skolpliktiga barn, Vaccination, Dödförklaring, Utdrag ur f.d. vigsel- och begravningsböckerna till SCB, Församlingens folkmängd, Registrering på sjömanshus och mycket annat.

Församlingsboken

Husförhörslängden ändrar namn under 1890-talet till Församlingsboken. Tillsammans med Församlingsboken fördes också Fastighetslängd. Men också andra förteckningar såsom Obefintlighetsboken, senare Obefintlighetsregister fördes.

Nybildat släktnamn

Register över Nybildat släktnamn skall föras av PÅ. Reglerna har varierat kraftigt sedan den första förordningen 1901.

Namn

Flicknamn, tilläggsnamn, hävdnamn, soldatnamn och mellannamn förklaras. Liksom patronymikon.

Dock saknas en förklaring på matronymikon. Barns släktnamn har däremot ägnats nästan en hel A4-sida.

Äktenskap

Äktenskapsåldern har ändrats vid flera tillfällen genom århundradena. 1686 tilläts äktenskap vid 21 års ålder för män och 17 års ålder för kvinna. 50 år senare sänktes

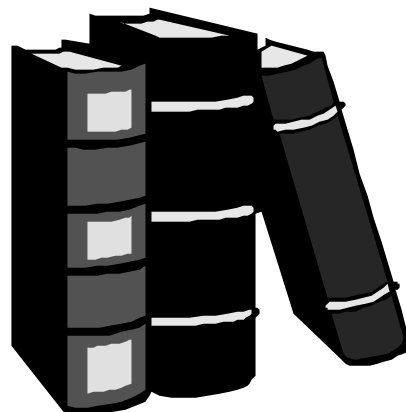
gränsen för kvinnor till 15 år. 1756 får män ingå äktenskap vid fyllda 18 år. Från 1974 har äktenskapsåldern varit 18 år för båda kontrahenterna.

Folkbokföring

Begreppet kyrkobokföring ersätts 1946 av folkbokföring.

Koder

SCB inför 1966 koder för län, kommun och församling. Här saknar jag exempel på hur dessa SCB-koder är uppbyggda, och var man kan hitta en komplett lista över dessa koder.

Minnesbok

Under Beredskapsåtgärder i händelse av krig står anvisningar om att Minnesbok skall finnas. Fyrlund / Marelus konstaterar *"att minnesbok skulle finnas - men den kom aldrig till användning"*.

Nya förordningar

Ny folkbokföringsförordning kom 1967, och då tillkom den 10:e siffran i personnumret.

Fastigheter erhöll särskild identifikationsbeteckning genom fastighetsnummer.

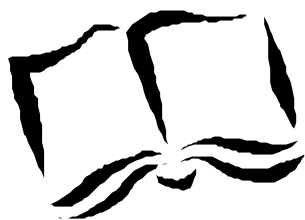
Postnummer infördes år 1968.

Lösblad

En stor förändring under senare

delen av 1900-talet är att vissa böcker (längder) kan föras på lösblad. Detta har jag reagerat mot, då sidor (blad) i sådana böcker "har större förmåga att få ben", d.v.s. sidor försvinner spårlöst. I bundna böcker brukar vissa spår finnas kvar, och stölden (?) upptäcks tidigare.

1969 ändrades Lysning- och Vigselsbok till Äktenskapsbok. Den föres från 1970 i lösblad och skall bindas för tiden 1970 - 1991. Då minskar naturligtvis risken att sidor försvinner.

Dubbel bokföring

På 1970-talet övervägde RSV att föreskriva, att dödsfall aviseras till födelseförsamling för anteckning i födelse- och dopbok. Idén visade sig inte genomförbar.

Nu har man ett annat hjälpmedel för att hitta dessa personer - Sveriges Dödbok. På denna CD-skiva är det mycket lätt att finna de personer som avlidit 1970 och senare.

Allmänt

Endast en liten del av alla rubriker (sökord) har refererats. Åtta sidor i historiken är upplysningsidor med följande rubriker:

Förkortningar, Referenser, Sak- och Personregister samt Tillägg. Mycket bra!

Format

Kyrkobokföringshistoriken är framställd i enkelt utförande, 50 blad med ensidigt tryck.

Mjuk pärm med genomsynlig framsida. Går att hållslå och sätta i pärm.

Jag hade dock föredragit A5-format med dubbelsidigt tryck och häftbindning.

Till sist

vill jag rekommendera varje aktiv släktforskare att studera denna skrift. Den är väl värd de 100 kronor den kostar. Den kan köpas från **Nils Marelius, tel. 0522 - 130 52. (Fax 0522 - 130 80.)**

Arvid Sandell

Ännu en kulturpristagare

Foto: Ahlbin Gustafsson

Det duggar tätt med pristagare i kulturområdet. Genom tips från norra Bohuslän och ett förmedlat exemplar av Lysekilsposten har vi fått reda på att Arvid Sandell fått pris för sitt arbete med Lysekils historia.

Jämfört med Pär-Olov Odmer är Arvid "bara barnet", men trots det har han i ca tio år hunnit lägga massor av fritidstimmar på sin forskning. Arvid föddes i Lysekil 1926, efter studenten fortsatte studierna i Lund där han så småningom knöts till kemiska institutionen. Han blev sedermera docent i kemi. Tillsammans med andra kemister har han författat ca 70 läroböcker för gymnasieskolor.

Efter pensioneringen flyttade Arvid Sandell tillbaka till Lysekil, staden som han aldrig släppt kontakten med. Intresset för Lysekils historia växte under åren i Lund, så när Arvid kom "hem" blev detta hans stora fritidssysselsättning tillsammans med släktforskning. Sammanlagt har det genom åren blivit 271 artiklar i Lysekilsposten.

Arvid Sandell har spårat sitt ursprung ända till 1600-talet. -Själv är jag nionde generationen i en släkt med gemensamma rötter i en och samma ort, så ingen kan säga att jag inte är en riktig lysekilare.

Så här motiverar kommunen sitt val:

"För Arvid Sandells stora engagemang för Lysekils historia. Generöst förmedlar han sina kunskaper om både Lysekils miljöer och människor. Han använder sig bl.a. av lokalpressen som medium och når därför ut till många. Allt hans arbete är ideellt."

Kanske vi i Tidningen Släktdata kan få läsa någon artikel av Arvid Sandell, som är en av föreningens riktigt "långlivade" medlemmar.

PLm

Komplettering till Kyrkobokföringshistoriken

Kyrkobokshistoriken som kom ut förra året, visar sig innehålla ett fel: På sidan 21 står att äktenskapsåldern från 1974 är 18 år. Det står visserligen så i SFS 1973, men bestämmelsen finns redan i SFS 1968:758. Ändringen från 21 till 18 år trädde i kraft 1 juli 1969. Bäst att upplysa om detta innan någon recensent finner felet.

En ny upplaga av historiken är på gång, med kompletterande uppgifter om arbetet förr på en pastorexpedition.

NM

Krigsfångarna på Visingsö

Av kyrkoherde Alarik Svensson

Del 3

Dambadet

Albrecht Dürer

Bastubad

En av rådsherrarna, Didrik Wrangel, fäller vid ett tillfälle 1702 yttrandet: "Om ryssarna ej få gå esomoftast i badstuga bliva de sjuka och dö bort." Hans farhågor besannades visserligen ej, det visar statistiken, men visst är att bastubad, den enda hygieniska åtgärd ryssarna vidtog, för dem hade stor vikt och betydelse. En straffskärpning var att uppstudsiga fångar avstängdes från rätten till bastubad. Och på Visingsborg fanns ingen möjlighet att tillgodose det stora antalet inspärrade med badstugans heta värme.

Svensk-ryska allianser

Ett folk av främmande ras, fientlig religion med "belätens dyrkande" och till det stora flertalet

i total avsaknad av civilisation måste av svenskarna ha betraktats med misstroende. Men blott i sin helhet, det fanns många personliga undantag, mången ryss vann sympatier och vänskap. Och de unga svenskorna var då liksom nu ofta förtjusta i "tuffa" individer.

Många rysk-svenska äktenskap ingicks också, åtminstone ett femtiotal under de första femton åren, men 1715 kom kung Karls förbud mot äktenskaps ingående med ryska medborgare och sedan vågade domkapitlet i Växjö ej giva några äktenskapstillstånd för fångarna.

Dåligt med livsmedel

Det blev besvärligt att underhålla de knotande ryssarna. Även när medel fanns till förfogande stötte

upphandlingen av spannmål och kött på svårigheter. Året 1716 förstördes skörden i stora delar av vårt land av ihållande regn, 1717 fick lantbruket blott halv skörd, och 1718 rådde total missväxt. Det var just under ryssarnas Visingsborgsvistelse som knappheten på livsmedel blev större än någonsin under stora ofredens tid. När odlarna själva nödgades blanda bark i mjölet var det ej roligt att sända stora kvantiteter spannmål till Visingsborg.

När kosthållet knappades in började de många rymningarna. Deras rad inleddes med att en natt i januari 1717 fyra fångar gled ner från östra vallen för att över isen fly till fastlandets skogar. Vakten uppmärksammade dem och sköt ned den närmaste, men de tre andra försvann i mörkret på isen. Gång efter gång förekom rymningar och de förrymda kunde ej ertappas. Det ser ut som om befolkningen i Småland varit mycket mänsklig och förstående för de olyckligas öde och härbärgerat dem samt tagit dem i tjänst långt mer än tillbörligt var.

Den mest bekanta rymningen iscensattes av tio fångar. De lyckades nå fastlandet och från Gränna taga sig fram ända till Västervik. Här berättas det, tog de en liten båt och försedda med endast två brödkakor till proviant anträdde de seglatsen mot hemlandet. Den 11 augusti 1717 nådde de Gotland, som de trodde var ockuperat av ryska trupper. Emellertid hade ryssarna lämnat ön och de föll i händerna på den svenska strandvakten och återfördes till Visingsö genom den gotländske landshövdingen Psilanders försorg. Efter alla flyktens strapasser var detta sannerligen ett alltför hårt öde.

Rymningarna fortsätter

Efter 1715 besvarade i allmänhet konungen själv alla förfrågning-

ar angående krigsfångarna. Då meddelanden om rymningar började strömma in utfärdade han order att den eller de som härbärgerade eller bistod rymlingar skulle undergå fängelsestraff och efterspaningarna skärpas. När intet tycktes hjälpa beslöt han emellertid att för alltid betaga ryssarna lusten att avvika.

När i mars 1717 rapport ingick att de tre ryssarna Joan Philippos, Pet Kisski och Simon Cassatqve rymt men infångats i trakten av Jönköping i vars häkte de tillfälligt insatts, och i rapporten förfrågades hur man med dem skulle förfara, svarade konungen att de skulle återföras till Visingsborg och undergå spöstraff. För första och enda gången under den långa fångperioden blev fångar ådömda kroppslig bestraffning.

De tre fångarna eskorterades till Visingsborg. Men det stod ingen kommandant och välkomnade de kära gossarna utanför slottsporten och förfrågade sig hur de haft det och hur saknade de varit. Utan i valvet mötte ett par handfasta karoliner som slog fångarna i handbojor. Därpå fördes de in på borggården, där spöpåle restes och fångarna kommanderades att ställa upp. I allas åsyn undergick de trenne rymlingarna spöstraff.

Lika villiga som ryssarna var att gripa till knutpiskan på de svenska fångarna i Ryssland, lika rädda var de själva för prygel.

Det blev slut på rymningarna med undantag av den förut nämnda väl planlagda och skickligt iscensatta flykten till Gotland. Mod, strategisk skicklighet och förmåga att uthärda strapatser förstod kung Karl att uppskatta, de tio sjöfarna ådömde han inget extra straff sedan de återförts.

Ytterligare en rymning

Traditionen omnämner en rymning från Visingsborg, vilket år den avser är ej känt.

Tre ryssar hade rymt men uppspanades i Ölmstad. Då de satte sig till motvärn blev alla tre nedskjutna och begravdes på en åker. Åkern heter än i dag "Rysstrådan" och är belägen på hemmansägare Gunnar Larssons i Ölmstad ägor.

Att kronobetjäningen skulle lossat skotten är omöjligt. Nedskjutningen skulle i så fall rapporterats och begravning skett på kyrkogård.

Talar traditionen sanning måste det varit uppretade bönder som verkställt exekutionen och sedan av fruktan för efterräkningar hållit tyst med saken och den först långt senare blivit känd. "Rysstrådan" finns emellertid.

Oro på slottet

Även om det blev lugnt för rymlingar omkring Visingsborg, den dåtida principen för all rättsskipning att straff var till för att drabba få men avskräcka många hade visat sig verksam, så rådde dock knappast lugn på själva slottet. Det var inte enbart frihetslängtan som drivit så många att försöka fly, det var också den lekamliga nöden.

Vallarna, som bildar en rektangel, omgärdar ett område på trehundra meter i norr-söder och etthundra-femtio meter i väster-norr. På denna yta, knappt fyra hektar på grund av vallarnas tjocklek, bodde i slutet av 1716 nära 2.000 fångar jämte vaktmanskapet och dess befäl. Utan tillstånd fick ingen fånge lämna området på dagen och under natten skulle alla vara inspärrade. Dagspermission gavs endast åt det fåtal som lyckats få arbete hos bönderna eller kunde sysselsättas på kronans mark eller, naturligtvis till byggnadsarbetet på ladugårdarna. Själva logementen, om man så får säga, var dock ej så överbelagda som man föreställer sig. Om man jämför de tre bataljonsbyggnaderna på forna I 12, numera Ryhovs sjukhus, där varje byggnad utan trängsel rymde 1.000 värnpliktiga och dessutom innehöll fyra fanjunkarebostäder, korpral? och furirrum jämte dagrum så förstår man, att 2.000 människor väl kunde rymmas i Visingsborgs fyra väldiga byggnader. Men "fritidsområdet" blev fruktansvärt litet, endast borggården samt utrymmena mellan vall och byggnader stod till buds. Vallarna, som lodrätt reser sig tre meter i höjd, varpå följer en smal terrass som fortsattes av en inåt sluttande gräsvall till ungefär samma höjd, vimlade av fångar som i dådlös slöhet blott väntade på att dagen skulle gå till ända och trumpeterna kalla dem till deras halmkläder i salar, gemak och källarum. Klädda i utranterade militärpersedlar eller i vad de förmått själva skaffa sig, utmagrade och med en evig längtan i blicken, måste dessa gestalter erbjudit en

syn av elände. Det finns knappast något som så tolkar frihetslängtan som den urgamla ryska folkvisan "*Sakta klämtar den lilla klockan*", den som vi ofta numera hör sjungas men med orden: "*Jag har hört om en stad ovan molnen...*" Den har nog många gånger tonat mot höjden från Visingsborgs vallar!

Dåligt med nyheter

Att fångarna hölls dåligt a jour med nyheter bevisas av att de tio rymlingarna till Gotland, som förspott en rysk landstigning därstädes, trodde att ön var ockuperad av ryska trupper. Det var annorlunda än under vistelsen i Stockholm, där Carl Gyllenstierna 1713 yttrade i rådet: "*Allt vad som här nu diskuteras om försvaret vet Trubetskoy innan klockan är 12.*"

Brist på underhåll

Men det mörkaste kapitlet i ryssarnas tillvaro på Visingsborg och ett mörkt kapitel i svensk fångvård var bristen på underhåll.

Vid förläggningarna på skilda platser hade fångarna erhållit sitt dagtraktamente och själva fått köpa sin mat i de fall då de ej varit inkvarterade hos borgare eller förlagda i fångkolonier. I det senare fallet måtte kosten sannerligen ej varit dålig. De åtnjöt soldatkost. Visserligen saknas s.k. utspisningsstat, d.v.s. dag för dag fastställd matse del, men enligt reglementena för kommissariatet var det fastslaget, att en karolinsk soldat dagligen behövde nio hekto kött, lika mycket bröd, två hekto fläsk eller flott, en halv liter ärtor, tre liter öl jämte "*två vittor till brännvin och tobak*".

Att ett sådant kosthåll under nödens år kunde utgå är emellertid otroligt hur vackert det än ser ut på papperet. "*Där något fanns där sörjde kungen för oss*", berättar en karolin.

Den reglementariskt fastställda ransonen kunde vara hur riklig som helst, när det ej stod inom möjlighetens gräns att uppbringa det nöd-

vändiga materialet för att fylla den.

Under år 1716 ökades undan för undan alltefter som fångantalet steg på Visingsborg underhållet, tills det i slutet av året uppgick till 3.300 daler silvermynt. Det är ej lätt att omräkna värdet i nuvarande mynt, men om man beräknar en daler i trettio öre så skulle summan bli ungefär tusen kronor. Betraktar man så penningevärdets oerhörda fall sedan dess synes beloppet ej ringa. Men värre var, att medlen ej kunde utbetalas regelbundet utan ofta mycket försenade.

Pengarna utbetaltes till fångarna och skulle de för dessa skaffa sig föda och kläder. Det var gott och väl, men det befanns omöjligt att styra om en ordnad tillförsel till Visingsö. Det var ju nödår. Fick fångarna vänta på pengarna, ibland så fick de också oftast vänta på något att köpa för dem.

Ingen allmän utspisning

Det kan synas egendomligt att kommissariatet icke anordnade en allmän utspisning. Om det var ett drag av humanitet att låta fångarna själva ordna sina affärer så var det emellertid ej till deras fördel. Man insåg detta och ordnade så gott sig göra lät en upphandlingsdeputation till att förse Visingsborg med livsmedel och nödvändighetsartiklar. Ty enskilda affärsmän hade större chanser att uppbringa födoämnen än vad anbefallda tvångsinhandlingar kunde åstadkomma.

Medlidande

Medlidande för fångarna saknades visst ej. Röster höjdes för att de helt enkelt skulle återsändas, något som dock med tanke på de svenska fångarna i Ryssland varit oklokt. Och många tusen familjer i Sverige tänkte med bitterhet på att deras familjefäder eller söner tvangs utvärda en långt värre fångenskap i Sibirien.

För sitt medlidande och goda hjärtas skull fick en landskamrer i Jönköping, Girs, dyrt betala. När pengar till underhållet en lång tid uteblev under 1716 förskotterade Girs av uppburna regementsmedel en summa för att avhjälpa nöden på Visingsborg. Han åtalades och dömdes att personligen ersätta beloppet och blev ruinerad. Det var dock inför fångarnas hunger som han felat mot sitt reglemente.

Landshövdingen i Jönköpings län var i allo ansvarig för fångvården på Visingsborg. I början av 1716 bekläddes denna post av Lindhielm men efterträdades redan det årets sommar av Reinholt Pattkull (namnet stavat såsom det återfinnes i hovrättens protokoll). Den 8 maj 1718 avsattes Pattkull och fick till efterträdare landshövding Leijonhielm.

Dessa landshövdingars brevväxling med rådet och konungen är mycket omfattande, och ur den kan det mesta av fångarnas förhållanden utläsas. Som nämnt avsattes Pattkull, och det är ur hans brevväxling mindre men ur hans avsättningsdom mer att hämta om tillståndet på Visingsborg.

Landshövdingen avsätts

"General-Majoren och Landshövdingen välborne Baron Reinholt Pattkull" dömdes den 8 maj 1718 av Göta Hovrätt att mista ämbetet samt att betala rättegångskostnader och vittnesersättning. Domen upptar tjugosju foliosidor, och däri klarlägges mycket om förhållandena på Visingsö.

Landshövding Pattkull hade varit en duglig fältherre men var en oduglig organisatör. I början försökte han göra sitt bästa men då han ej såg någon utsikt att tillfredsställelse reda upp förhållandena, tycks han ha låtit allting bero. Vittnesmålen, givna personligen av "välaktade män" är många gånger upprörande. Landshövdingen syns varit avogt inställd till ryssarna, kanske

förklarligt därför att han själv prøvat fångenskap i Ryssland. Klagomål ville han ej lyssna till och än mindre försöka rätta till missförhållandena.

Det är ur domslutet, som förvaras i original i Göta Hovrätts arkiv, berättelsen om fångarnas nöd är hämtad.

I en tid av nöd såsom 1717, då lantbefolkningen i Sverige på många håll livnärde sig med bark, rötter och kokta agnar, var det sannerligen ej lätt att uppdra livsmedel till fångar.

Beträffande tillförseln till Visingsö ordnade landshövding Pattkull så, att köpmannen Lallerius i Jönköping fick monopol på all handel med Visingsborg, och förbud utfärdades för andra köpmän eller lantmän att sälja det minsta dit. Lallerius var förmögen och kunde, då fångarna tidvis saknade pengar, till och med bevilja kredit tills medel kom från statskontoret och via landshövdingen utbetaltes till vederbörande, varvid förskotten avdrogs innan utbetalning till fångarna skedde. Dock förmådde den utan tvivel driftige affärsmannen ej anskaffa tillräckliga kvantiteter förnödenheter. Ej heller kunde han hålla kvalitén på leveranserna. Sålunda blev många fångar vid ett tillfälle sjuka, emedan den råg de erhållit varit bemängd med mjöldrygor. Vid andra tillfällen kunde en ljusning inträffa så att fångarna till och med fick rikligt med brännvin. Men i allmänhet rådde knapphet och ofta nöd. Sommaren 1717 sågs många

Visingsborg år 1999

Foto : PLm

ryssar krasa upp rötter av örter på slottsvallarna att koka soppa på, alldeles som folket i många landsändar måste göra.

När missförhållandena blev allmänt kända väcktes genom advokatfiskalen Eckerman åtal mot landshövdingen i Göta Hovrätt. Anmälan gick ut på, att han även då penningar funnits tillgängliga låtit långa tider förgå innan utbetalning till fångarna skedde samt att han givit monopol på leveranserna åt en köpman som visat sig ej förmå fylla sina åtaganden. Och, framförallt, landshövdingen hade aldrig kontrollerat att leveranserna från Lallerius fullgjordes, tidvis hade de helt enkelt varit obefintliga. Kommendanten, överstelöjtnant Wolfrath vittnade, att general Golovin och några meniga ryssar anhållit att bli skjutna för att slippa svälten. En fånge, Baro Tobias, hade försökt begå självmord.

I och med anklagelsen och domen fick konungen kännedom om de verkliga förhållandena på Visingsborg och det blev omedelbart ändring till det bättre. Under senare delen av 1718 förspörjdes inga klagomål och ej heller förekom, såsom 1717, några uppslagsförsök.

Karl XII behöver krigsfolk

I slutet av 1718 behövdes krigsfolk, och militärstyrkan på slottet minskades med hälften till 25 man. I gengäld kom kungens befallning till landshövding Leijonhielm att etthundra torpare och drängar på Visingsö skulle uttagas till bevakningstjänst, alldeles som det varit i begynnelsen medan fångantalet dock var litet. Att öborna ej skulle mottaga denna order med glada känslor förstår man lätt av, att det var ingen som ville eller vågade delgiva dem befallningen. Ordern utfärdades i Strömstad den 21 oktober och översändes genast till kommandant Wolfrath. Han undskyllade sig med att han ingen befogenhet hade att verkställa den utan hänvända sig till landshövdingen. Denne å sin sida vände sig till slottsfogden, som dock ej åtog sig detta grannliga värv, utan det blev en assessor Brohman som fick bege sig till Visingsö och uttaga vaktkarlarna.

Fångarna ej populära

Fångarna blev mindre och mindre populära. Många svenskar, såväl

officerare som meniga hade genom flykt tagit sig hem till Sverige från Ryssland. Märkena efter tortyr och brännjärn och knutpiskor på deras kroppar talade ej till förmån för human behandling av deras veder-sakare. T.ex. kapten Brenner, som då han vägrat avslöja svenska fälttågsplaner blivit upphängd i vippgalge, bränd med glödande järn och sönderslagen i ansiktet.

1718 försvinner generalerna Trubetskoy och Golovin, den förstnämnde sannolikt med familj, ur historien. De utväxlades då mot fältmarskalk Carl Gustaf Rehnskiöld, som sedan slaget vid Poltava 1709 suttit i fångenskap i Ryssland.

Bland de nära tvåhundra fångar som avled på Visingsborgs slott befann sig minister Andrej Chilcov. Om hans uppförande i Sverige skriver greve de la Gardie: *"Om Knipercrona (en i Ryssland fångslad svensk underhandlare) femtedelen sig så förbrutit i Ryssland, hade de icke allenast låst honom till händer och fötter, givit honom knut, utan ock pint honom till döds."*

Chilcov sjuk?

I juni 1716 anhöll Chilcov att ej längre behöva vistas på Visingsborg. Såsom skäl åberopade han sjuklighet. Det är ju givet att sexton års internering, under vilken tid han oftast av lättförståeliga skäl hållits inspärrad i fängelse, måste taga på krafterna även hos den starkaste natur. Sin sjukdom styrkte han med läkarebetyg från provinsialläkaren Sjöberg, ty fångarna hade tillgång till både fältskärer och läkare. Chilcov begärde att få fara till "surbrunnen" i Bottnaryd för att sköta sin hälsa. Hade kung Karl ej varit hemma hade ministern fått sin vilja fram, ty landshövding Pattkull hade, strax efter begäran blivit framställd, föranstaltat om resa samt en bevakning av en officer och två soldater i ett hus i Jönköping, som ställdes till ministerns förfogande. Men kungens vilja måste först inhämtas och hans svar kom omedelbart och lydde, att Chilcov ej fick komma utanför Visingsborgs murar utan skulle hållas under sträng bevakning på sitt rum.

Om någon kände lust att beklaga den fångne ministerns öde så var det tillräckligt att erinra om greve Carl Piper, som 1715 satts i synnerligen svårt fängelse i Schlüsseldorf

och där avled 1716, fjättrad till hand och fot. Underrättelsen härom hade nyss nått kungen då Chilcovs fordran framställdes.

Den 8 november 1716 avled tsarens vän och typiskt ryske diplomaten Andrej Chilcov på Visingsborgs slott, och hans lik fördes till Ryssland, åtminstone till ryska gränsen. Om någon där sedan bekymrade sig om hans begravning är okänt.

Oändlig skada hade han gjort Sverige genom sina spionerier och falska uppgifter om de ryska fångarnas behandling i vårt land, uppgifter som förorsakade mången tap- per karolinsk fånges lidande och död. Som historiens störste kverulant går hans namn till eftervärlden och *"Fanen själv har lärt honom ljuga"*, säger baron Wrede, som en tid haft honom under uppsikt.

(Här ber författaren att få återkomma till Chilcov i en särskild skrift. Huruvida denna kommit från trycket är ej bekant. Den finns i varje fall inte bland de tio skrifter som registrerats på Kungl. Biblioteket.) Red:s anm.

Fortsättning i nästa nummer

Henning's Ruta

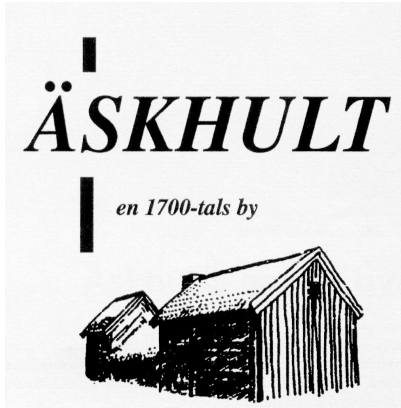
-Skall det inte vara några kvinnor med på släktforskarstämman i Borås?
-Hurså?
-Dom söker ju utställare med stånd.

Äskhults gamla by

Äskhults 1700-tals by - ett vackert och rofyllt utflyktsmål.

(Ur Kungsbacka Turistbyrås broschyr.)

Foto: Per Liljeström

Äskhult ligger i Förlanda socken, söder om sjön Lygnern i norra Halland. Byn består av de fyra gårdarna Göttas, Jönsas, Bengts och Derras.

Namnet Äskhult (som har stavats både med E och A) är bildat av de danska orden för ask (esk) och skogsdunge (holt).

Löven på de många askarna som växte här var bra foder för djuren och jorden på åsen var lättodlad jämfört med sankmarken på slätten nedanför.

När människor först bosatte sig här vet vi inte, men på åkrarna har man hittat flintföremål från yngre stenåldern. På ägorna finns stenröjda ytor och röjningsrösen av äldre järnålderstyp, vilket talar för en agrart verksam befolkning under yngre bronsålder och äldre järnålder (1000 f.Kr.-500 e.Kr.) I Förlanda skattelängd från 1600-talet, nämns att åldermannen Anders Joenson tog upp skatt för de fyra gårdarna i byn.

Byn ser ungefär likadan ut nu som på 1700-talet. De äldsta byggnaderna är från 1600-talets förra hälft. Byn hade storskifte 1825, och vid laga skifte 1864 delades byns jord på åsen i fyra ägoskiften, men lantmätaren lyckades dra gränserna så att ingen gård behövde flyttas ut. Detta är unikt i Sverige.

I slutet av 1800-talet bodde ungefär 35 personer i byn. Åren 1890 - 1914 utvandrade 20 av dem till Amerika. Den siste byinvånaren

dog 1964.

Två av byns gårdar är nu öppna för besökare: Göttas och Jönsas.

Jönsas

Gården har fått sitt namn efter flera generationer Jönssöner på 16- och 1700-talen.

Ryggåsstugan är Förlandas enda återstående byggnad av denna typ. Den flyttades till byn 1970 från Timmerås. Det tidigare manhuset brann ner 1953. Det var en ombyggd ryggåsstuga, liknande Göttas.

I det västra häbbaret finns nu stora säd- och lakekar, tvättredskap, ett maltkar, en öltunna med trätratt, baktråg, bakredskap m.m.

I östra häbbaret står bl.a. en vävstol och kistor där man förr förvarade sina textilier och värdepapper. På nattstugan ovanför finns en sparlakanssäng, en vävstol och redskap för lin- och ullberedning.

Ladugårdsbyggnaden innehåller ladugård, stall, loge och lada. Den var tidigare halmtäckt men fick spåntak 1932. På baksidan av logen står en tröskvandring från 1892. Två hästar gick runt den och drev tröskverket på logen.

Bengts

Bengts gård är uppkallad efter Bengt Pehrsson, som var riksdags- och nämndeman och bodde här i slutet av 17- och i början av 1800-talet. Några stenar på gårdsplanen visar platsen för ryggåsstugan där han och hans föräldrar bodde. Det nuvarande manhuset byggdes 1850 av sex sonsöner till Bengt Pehrsson.

Ladugården, från första delen av 1600-talet, är troligen byns äldsta byggnad.

Derras

Den tredje gården i byn kallas Derras (=grannens). Johannes Svensson hette en man som flyttade hit 1825, när han gifte sig med dottern i gården, Kristina Pehrsson.

Johannes och hans son Anders, var skickliga snickare, svarvare och målare. De gjorde vackert målade träkistor, skåp, träskålar och fat.

Den siste bybon Gottfrid Pettersson bodde här till 1964.

I mullbänken utanför huset växer gamla örter som åbrodd, mattam, aklejer, fingerborgsblommor och liljor.

Göttas

När Anders Persson från Gödatorp i Gällinge köpte gården 1755 fick den namnet Göttas. Den förste kände ägaren finns omnämnd i en skattelängd från 1630. Han hette Amund Anderson och var ålderman då.

Manhuset fick sitt nuvarande utseende vid en ombyggnad 1731. Innan dess var det en ryggåsstuga vars tak var täckt med torv.

I förstugan vid ytterdörren hänger ett besman, som någon gång också kunde få tjäna som försvarsvapen.

På samma krok hänger nyckeln till den sedan länge rivna skvaltkvarnen. De stora träskorna gjordes 1918 av Banka-Lars, den siste träskomakaren i Förlanda.

I förstugekammaren förvarades fina vävnader och annat, som man var särskilt rädd om. Gårdens döttar kunde också ta emot friare här.

Köket användes endast sommar-tid. Den ursprungliga stenbelägningen finns kvar under trägolvet, som lades in i början av 1900-talet. I köket lagade man mat, tvättade, slaktade och bryggde dricka.

Stugan, husets största rum, var vardagsrum, sängkammare, arbetsrum och kök. Det var det enda rummet som var uppvärmt under vintern. Gungstolen och pelarbordet gjordes på 1930-talet av gårdens siste ägare Albin Larsson, som då var nästan helt blind. Spinnrocken har tillhört Albins mor Gunnor. Ovanför den hänger en s.k. Lyseknekt med tranlampa.

I häbbaret innanför stugan, för-

varades kläder och vävnader i kistor eller hängande i taket. Här kunde man också härbärgera släkt och främmade. Fram på vårsidan blev det även sovrum för gårdens folk. Den inbyggda sängen kallas kimmäsäng (av kimme = kätte). Sängarnas längd berodde mer på rummets mått än på hur långt folket var. Man fick sova hopkrupen eller i halvsittande ställning.

I nattstugan ovanpå häbbaret, sov gårdens ungdomar under sommarhalvåret. På vinden förvarades mjöl och säd.

Stallet har halmtäckt tak, som de flesta av byns uthus. I foderlogen finns nu bl.a. en linklyfta (bråka), en maltkvarn och järnföremål från skvaltkvarnen.

Ladugården byggdes om 1726. På logen tröskades säden. Med det lilla tillredaresållet sållade man bort ogräset från utsädet. Redskap från de olika gårdarna är nu samlade här, bl.a. träskomakareverktyg och verktyg som användes när man skodde hästar. I den stora hon skällade man grisen vid slakten.

Gårdens fjärde byggnad är källare och huggehus d.v.s. snickareverkstad och vedbod.

Säden maldes i byns skvaltkvarn, som låg vid Skärsjöns utlopp nordväst om byn. Kvarnen revs 1870. Varje gård hade en eller två hästar, två eller tre kor, en kviga eller kalv, ibland en oxe, några grisar, får, getter och höns.

I varje gård fanns en eller två vävstolar. Kvinnorna vävde stora mängder vadmal, lakansväv, handdukar, huvuddukar, förklädes-, skjort- och klänningstyg. Sedan gick de till fots till Göteborg och sålde sina tyger.

Markerna kring byn

I markerna kring Äskhult finns ännu många spår som minner om äldre tiders brukare t.ex. stenmurar, fågator, odlingsrösen och fossila åkrar. Senare decenniernas rationella jord- och skogsbruk har dock medfört att den gamla byn alltmer har kommit att omges av ett sentida produktionslandskap med stora, sammanhängande åkrar, igenväxta ängsmarker och granplanteringar.

Sedan ett år tillbaka är byns forna marker avsatta som naturreservat och ett omfattande arbete har inletts med att återskapa det gamla kulturlandskap, som fanns här vid 1800-talets början. Det var ett land-

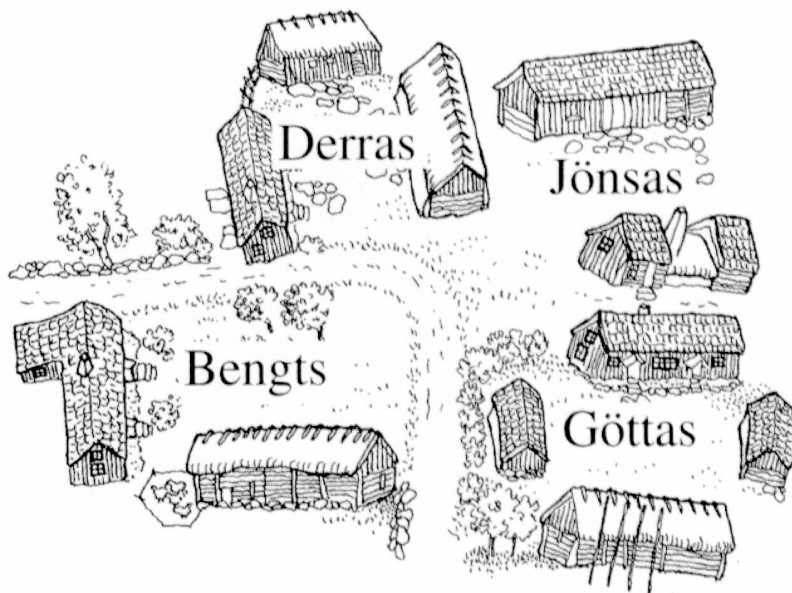
Äskhults by ligger högt

om byn pågår restaurering av de igenväxta, fuktiga slättermarker (sidvallsängar) som förr fanns här. Närmast byn ska den gamla mosaiken med åkrar, odlingsrösen och slätterängar återskapas. På åkrarna kommer äldre sorter av vårå, havre, korn och lin att odlas.

Det kommer att ta många år att återskapa ett tidigt 1800-tals-landskap kring byn, och tidvis kommer det att se lite stökigt ut i markerna, i synnerhet efter större avverkningar. Inledningsvis sker arbetena till stor del med hjälp av moderna maskiner och redskap, men målet är att så långt som möjligt återinföra traditionella brukningsformer som lieslätter och körning med häst. Det kan samtidigt vara spännande för den återkommande besökaren att följa hur byns marker stegvis ändrar karaktär mot det slutliga målet, d.v.s. ett landskap som speglar den tid då Äskhult fortfarande var en levande by före 18- och 1900-talens stora omvandlingar av landskap och brukningsmetoder.

Äskhults By förvaltas idag av Stiftelsen Äskhults Gamla By.

PLm

Livet i byn

Till varje gård hörde 5 - 6 tunnland brukad jord, omkring 60 tunnland skog, betesmarker, hagar, slätterängar och del i sankmarken på slätten nedanför åsen. Man odlade korn, råg, havre, bönor, rovor, senare potatis och gulerötter d.v.s. morötter samt olika kryddväxter, humle och lin.

skap med rötterna långt ner i förhistorisk tid, som präglades av betade ljungedar, blomsterrika slätterängar och mindre åkrar med talrika odlingsrösen.

På utmarkerna norr om byn har nyligen stora arealer planterad gran-skog avverkats för att åter ge ljungheden en chans att breda ut sig. I de fuktiga svackorna norr och söder

Henning's Ruta

-Har Du kopplat upp dig mot Telias bredband?

-Nä, ja' nöjer mej med Postens brevbånd.

Dagordning vid Vårmötet

1. Frågan om mötet kallats på stadgenligt sätt.
2. Fastställande av föredragningslista.
3. Val av ordförande och sekreterare för mötet.
4. Val av två justeringsmän att jämte mötesordförande justera protokollet.
5. Val av ordförande och övriga ledamöter av styrelsen samt suppleanter.
6. Val av två revisorer och en suppleant.
7. Förslag som väckts inom styrelsen eller av medlem skriftligen anmälts senast 1 januari.
8. Övriga ärenden

Trevliga medlemsmöten?

Frågetecknet i rubriken kan verka obefogat, men det är det inte. Det är inte vi som arbetar med föreningen som avgör detta utan **Du**.

Vi försöker dock att vid mötena - två gånger per år - ordna ett intressant program och gärna aktuellt. Till vårmötet den 7 april kommer förbundsordförande Ted Rosvall att informera om förbundet och dess arbete. Vi hoppas bl.a. att få reda på hur arbetet med stadgeförlaget fortskrider.

Föreningen behöver också dina synpunkter på tidningen. Vi vet att många blir medlemmar just p.g.a. tidningen, och därför är det viktigt att vi får återkoppling med läsarnas synpunkter. Vi behöver också artiklar inom vårt område - släkt- och bygdeforskning. Där är gränserna vida, som Du säkert noterar.

Om Du inte själv är beredd att skriva en artikel kan ditt tips ändå vara värdefullt. Vi har kanske inte ens tänkt i de banorna. Du har kanske läst någon trevlig släktkrönika eller bygdebok, som bör anmälas i vår tidning.

Har Du rent av möjlighet och intresse av att delta i styrelsearbetet, tidningsarbetet, registerarbetet eller arbetet med att prova nya program, då skall Du ta kontakt med någon i styrelsen, och dess medlemmar finner Du på sidan 3 i denna tidning.

Än en gång - Välkommen till Nordengården
lördagen den 7 april.

Per Liljeström

Förbundstämman i Borås

**I år skall förbundets stämma med
släktforskar dagarna hållas i
Borås 24-26 augusti**

Styrelsen för Föreningen Släktdata har beslutat att delta under förutsättning att kostnaderna blir överkomliga. Vi har diskuterat samarbete med GöteborgsRegionens Släktforskare, GRS, om att ha gemensam bevakning av våra monstrar.

Stämman hålls nästan på hemmaplan och ett bättre tillfälle att delta kommer kanske inte tillbaka på flera år. De flesta av oss kan pendla till Borås, maximalt tre dagar, varför övernattning inte behövs.

Den som kan och vill hjälpa till i monstern bör ringa ordföranden, kassören eller sekreteraren för att anmäla sitt intresse. (Telefonnummer hittar Du på sidan 3.) Du kan också komma till vårmötet där frågan skall diskuteras.

Vi kommer att visa våra kyrkoboksregister på dator varför viss kunskap om dessa bör inhämtas innan stämman. Vi kan räkna med många frågor av olika slag kring våra register.

Styrelsen

Välkommen till Riksstämman och Släktforskar dagar i Borås 24-26 augusti 2001

Tema:

**Från gårdsfarihandel
till postorder**

Läs om dagarna på deras hemsida;
<http://hem.passagen.se/stenb/boras2001/>

Nya register i Släktdatas arkiv

Sedan förra numret av tidningen trycktes har många nya register tillkommit. Det är de flitiga registermakarna i tre-stadsområdet som står för dem. Totalt har vi nu över 705.000 poster – och fler register är på gång!

Församling	Län	Bok	Period	Antal tot.	Antal nya	Registrerat av	Filnamn	SCB- kod	Anm
-----	---	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	---
Baltak	R	Döda	1747-1920	1.538	919	M Pehrson, H Andersson	BALTK-D2	168505	1)
Baltak	R	Födda	1747-1920	2.580	1.256	M Pehrson, H Andersson	BALTK-F2	168505	2)
Bunge	I	Döda	1860-1920	522	522	Håkan Andersson	BUNGE-D1	098005	
Bunge	I	Födda	1860-1920	829	829	Håkan Andersson	BUNGE-F1	098005	
Bäcke	P	Födda	1921-1924	72	72	Lars-Göran Mattsson	BACKE-F1	156009	
Fleringe	I	Döda	1860-1920	405	405	Håkan Andersson	FLERI-D1	098007	
Fleringe	I	Födda	1860-1920	620	620	Håkan Andersson	FLERI-F1	098007	
Fleringe	I	Vigda	1860-1920	131	131	Håkan Andersson	FLERI-V1	098007	
Fröjel	I	Födda	1681-1860	2.459	704	O Överby, H Andersson	FROJL-F2	098062	3)
Färgelanda	P	Döda	1689-1860	6.386	6.386	Martin Pehrson	FARGL-D1	150701	
Järbo	P	Födda	1861-1920	2.106	2.106	Håkan Andersson	JARBO-F1	150704	
Klinte	I	Födda	1681-1860	4.015	1.601	O Överby, H Andersson	KLINT-F2	098061	4)
Kungshamn	O	Döda	1785-1930	3.294	259	Håkan Andersson	KUHAM-D2	142701	5)
Lane-Ryr	O	Vigda	1711-1926	2.133	27	(se dokum.posten)	LANER-V4	148511	6)
Rute	I	Döda	1860-1920	580	580	Håkan Andersson	RUTE-D1	098006	
Rute	I	Födda	1860-1920	810	810	Håkan Andersson	RUTE-F1	098006	
Rute	I	Vigda	1860-1920	190	190	Håkan Andersson	RUTE-V1	098006	
Rännelanda	P	Födda	1861-1920	1.731	1.731	Håkan Andersson	RANNL-F1	150707	
Tanum	O	Vigda	1719-1921	6.746	2.356	H Ängermark+E Holmberg	TANUM-V4	143572	7)
Torp	P	Döda	1921-1929	93	93	Lars-Göran Mattsson	TORPP-D1	150703	
Torp	P	Födda	1898-1929	742	742	Lars-Göran Mattsson	TORPP-F1	150703	
Torp	P	Vigda	1898-1929	177	177	Lars-Göran Mattsson	TORPP-V1	150703	
Vara Köping	R	Döda	1894-1920	228	228	Martin Pehrson	VARA-D3	166001	
Vara Köping	R	Födda	1894-1920	528	528	Martin Pehrson	VARA-F3	166001	
Vara Köping	R	Vigda	1894-1920	144	144	Martin Pehrson	VARA-V3	166001	
Visby Lsf	I	Döda	1829-1920	272	272	Håkan Andersson	VISBL-D1	098001	
Visby Lsf	I	Födda	1829-1920	563	563	Håkan Andersson	VISBL-F1	098001	
Vänersborg	P	Döda	1820-1897	6.963	3.954	Kerstin Johansson	VANBG-D5	158001	8)
Vänersborg	P	Födda	1861-1920	10.755	5.889	(se dokum.posten)	VANBG-F6	158001	9)
Åmål landsf.	P	Födda	1921-1929	172	172	Lars-Göran Mattsson	AMAL-F1	158501	
=====	===	=====	=====	=====	=====	=====	=====	=====	===
Summa:				57.784	34.266				

1) Inkl. tidigare distr.	BALTK-D1	4) Inkl. tidigare distr.	KLINT-F1	7) Inkl. tidigare distr.	TANUM-V
2) "-"	BALTK-F1	5) "-"	KUHAM-D1	8) "-"	VANBG-D4
3) "-"	FROJL-F1	6) "-"	LANER-V2&V3	9) "-"	VANBG-F5

Släktdatas register kan man få på tre sätt:

INTERNET

Man kan söka i och ladda ner registren från vår hemsida:
<http://www.slaktdata.org>

DISKETT eller CD-SKIVA

Enstaka register på diskett kostar à 5;- kr/st plus porto.
 Alla register plus registerprogrammet QA (inkl. en liten manual) på en CD-skiva kostar 65;-inkl. porto.
 Man vänder sig till:
Allan Palmgren, Kringalles väg 24C, 443 34 Lerum, tel 0302-12089,
 E-post adress: allan.palmgren@mailbox.swipnet.se

OBS! Det finns fel i nästan alla register. Se själv efter vad som står i boken eller på mikrokortet!

Begränsad eftersändning

Vid definitiv eftersändning
återsändes försändelsen med
den nya adressen angiven.

Välkommen till Föreningen Släktdatas

Vårmöte

Lördagen den 7 april kl. 11.00
på IOGT-NTOs Nordengården, Stockholmsgatan 16, Göteborg.

Program

Dagordningen för mötet, se sidan 14

Nyvalde förbundsordförande *Ted Rosvall* kommer för att bl.a.
berätta om förbundet
och arbetet med de nya stadgarna.

Släktdata hade som bekant en motion i ärendet för två år sedan.

Välkommen till ett trevligt möte med servering
som föreningen bjuder på.

**Föreningen Släktdatas medlemmar hälsas välkomna till
GöteborgsRegionens Släktforskarens medlemsmöten:**

- Måndagen den 19 mars** **Ordinarie årsmöte**
Efter mötet kåserar förbundsordförande Ted Rosvall om *Mannen som försvann*.
Erik Dahlbergsgatan 36 B, Göteborg, kl 18.30 i föreningens lokal
Avgift inkl. servering 45:- kronor.
Anmälan senast torsdagen den 17 mars.
- Måndagen den 7 maj** **Stampens Kyrkogård** visas av arkivarie Bengt O.T. Sjögren.
Samling vid Mariakyrkan kl. 16.00.
- Lördagen den 19 maj** **Bussutfärd** till Älvängen och Repslagerimuseet samt
Thorskogs Slott vid Göta Älv, där vi efter visning kommer att äta lunch.
- Anmälan till respektive aktivitet så snart som möjligt till Karin Holger, tel. 031 - 40 85 20.